

УДК 346:[334.7+347.72] (477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.7>

ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Щербина Богдан Сергійович,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Метою наукової статті є здійснення комплексної наукової розробки із встановлення змісту корпоративних прав в умовах євроінтеграції України. Встановлено, що загальновизнаною практикою є законодавче закріплення набуття корпоративних прав для суб'єкта господарювання із моменту його державної реєстрації, що означає внесення відомостей до відповідного державного реєстру, та припиняється із моменту відображення у реєстрі інформації про припинення діяльності такої юридичної особи. З'ясовано, що припинення суб'єкта господарювання, а отже і підставами припинення корпоративних прав є: смерть фізичної особи-підприємця; досягнення функціональної мети, задля реалізації якої створювалось об'єднання підприємств; визнання суб'єкта господарювання банкрутом; ухвалення розпорядчого акту, що спрямовується на припинення діяльності юридичної особи та інші підстави. Встановлено, що підстави ліквідації суб'єкта господарювання можуть бути обумовлені як наявністю власного волевиявлення особи, так і дією зовнішніх факторів (рішення суду чи іншого уповноваженого органу державної влади; недотримання вимог по формуванню статутного капіталу; невиконання чи неналежне виконання зобов'язань перед кредитором чи кредиторами тощо). Зроблено висновок, що ухвалення рішення про ліквідацію особи здійснюється процедура ліквідації майна, що в тому числі передбачає задоволення вимог кредиторів, а також припинення дії корпоративних прав учасників товариства. Підкреслено, що в умовах воєнного стану здійснення корпоративних прав вимагає додаткового нормативно-правового забезпечення. З'ясовано, що до основних нововведень є створення умов для дистанційного проведення загальних зборів учасників господарських товариств, що допускає дистанційне заповнення бюлетенів учасниками загальних зборів і надсилання бюлетенів до особи, яка скликає загальні збори, через депозитарну систему України. Підкреслено, що умовами воєнного стану обумовили необхідність розвитку процесів диджиталізації суспільних відносин в цілому, і зокрема, у сфері здійснення корпоративних прав. Підкреслено, що однією із ключових особливостей здійснення корпоративних прав в умовах воєнного стану є обмеження права управління, що може бути застосовано до учасників корпоративного фонду. Обґрунтовано, що головним пріоритетом при здійсненні корпоративних прав в умовах воєнного стану має бути визнано передусім питання безпеки учасників господарського товариства, а також встановлення та запровадження механізмів вирішення проблем кадрового забезпечення потреб виробництва та потреб регіону із його відновлення.

Ключові слова: господарські товариства, корпоративні відносини, корпоративні права, корпорація, управління, інформація, дивіденди, рішення загальних зборів, переведення прав та обов'язків.

Shcherbyna Bohdan. The concept of corporate rights: features of implementation under the conditions of marital state

The purpose of the scientific article is to carry out a comprehensive scientific study on establishing the content of corporate rights in the context of the European integration of Ukraine. It was established that the generally recognized practice is the legislative consolidation of the acquisition of corporate rights for a business entity from the moment of its state registration, which means entering information into the relevant state register, and ceases from the moment information about the termination of the activity of such a legal entity is displayed in the register. It was found that the termination of a business entity, and therefore the grounds for termination

of corporate rights, are: death of an individual entrepreneur; achievement of the functional goal for which the association of enterprises was created; recognition of a business entity as bankrupt; adoption of an administrative act aimed at terminating the activity of a legal entity and other grounds. It has been established that the grounds for the liquidation of a business entity can be determined both by the presence of a person's own will, and by the action of external factors (a decision of a court or other authorized body of state power; non-compliance with the requirements for the formation of authorized capital; non-fulfillment or improper fulfillment of obligations to a creditor or creditors, etc.). It was concluded that the adoption of a decision on the liquidation of a person is carried out by the procedure of liquidation of property, which includes the satisfaction of creditors' demands, as well as the termination of the corporate rights of the company's participants. It is emphasized that in the conditions of martial law, the exercise of corporate rights requires additional regulatory and legal support. It was found that the main innovations include the creation of conditions for remote holding of general meetings of members of business associations, which allows remote filling in of ballots by participants of general meetings and sending ballots to the person convening the general meeting through the depository system of Ukraine. It is emphasized that the conditions of martial law necessitated the development of processes of digitization of social relations in general, and in particular, in the field of exercising corporate rights. It is emphasized that one of the key features of the exercise of corporate rights in the conditions of martial law is the limitation of the right of management, which can be applied to the participants of the corporate fund. It is substantiated that the main priority in the exercise of corporate rights under martial law should be recognized first of all the issue of the safety of the members of the business association, as well as the establishment and implementation of mechanisms for solving the problems of staffing the needs of production and the needs of the region for its recovery.

Key words: *corporate legal relations, corporate rights, corporation, management, information, dividends, business judgment rule, economic enterprise.*

Постановка проблеми. Здобуття членства у ЄС для України, що є її стратегічною ціллю для суспільного розвитку, вимагає трансформації економічних та господарсько-правових відносин, що має базуватися на перегляді підходів до розуміння змісту категорії «корпоративні права».

Розвиток євроінтеграційних процесів вимагає забезпечення ефективності нормативно-правового регулювання діяльності у сфері функціонування господарських товариств та інших носіїв корпоративних прав. Особливого суспільного резонансу здобуває проблематика не лише реалізації корпоративних прав, а і врегулювання спорів, пов'язаних із їх здійсненням, що вимагає визначення предмету таких юридичних конфліктів, та сфери застосування їх врегулювання.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження проблематики встановлення змісту та системи корпоративних прав здійснювалось у наукових розробках таких вчених, як: О. М. Вінник [1], І.В. Лукач [2], Д. І. Погрібний [3, с. 75–79] та ін. Але дослідження корпоративних прав та їх змісту, здійснені в сучасних умовах, характеризуються фрагментарністю та відсутністю комплексності підходів.

Метою дослідження є здійснення комплексної наукової розробки із встановлення змісту корпоративних прав в умовах євроінтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Застосування категорії «корпоративні права» в межах чинного законодавства України вживається у ряді нормативних актах. Так, у Господарському кодексі України у редакції від 15 грудня 2006 року встановлювалось, що під корпоративними правами має розумітися сукупність прав особи, які реалізуються в межах статутного капіталу суб'єкта господарювання, що передбачає створення умов для здійснення управління підприємницькою діяльністю юридичної особи, для набуття частини прибутку підприємства (ст. 167) [4; 5].

У Постанові Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2004 р. № 155 встановлюється як окремий вид корпоративних прав, що змістовно полягають у здійсненні управління суб'єктом господарювання, використання частини прибутку, а також права на отримання частини майна підприємства у разі його ліквідації [6]. Відповідно до положень Податкового кодексу України корпоративні права особи відносяться до майнових прав, до активів особи, що відно-

сяться до джерел формування її прибутку [7]. У Законі України «Про управління об'єктами державної власності» [8] від 21.09.2006 р. корпоративні права держави визначаються як складовий елемент її активів.

Згідно із Законом України «Про Фонд державного майна України» від 09.12.2011 р. [9] здійснення управління корпоративними правами держави відносяться до компетенції Фонду державного майна України. Відповідно до положень Цивільного кодексу України не застосовується категорія «корпоративні права» [10].

А.В. Сороченко виділяє класифікує корпоративні права за такими критеріями, як: 1) сфера застосування – майнові та організаційні, де майнові права розуміються як права, що реалізується у розподілу майна, здобутого внаслідок здійснення господарської діяльності підприємства, пов'язаної із розподілом прибутку товариства та правом на частину майна підприємства; тоді як організаційними є права, пов'язані із здійсненням управління товариством із питань, не пов'язаних із отриманням прибутку; 2) зміст – типові та особливі, де перші розуміються як право особи на отримання прибутку, на здійснення управління товариством, на частину активів підприємства; та останні як права на інші дії (наприклад, право продажу корпоративних прав, чи право емісії векселю, де об'єктом є корпоративні права тощо) [11, с. 45–47]. За критерієм допустимості застосування обмежень у реалізації корпоративних прав виділяються лімітовані (обмежувальні у сфері здійснення права) та надкорпоративні (здійснення яких не обмежується статутними документами, чи іншими нормативними підставами) [11].

В.М. Кравчук виділяє повні та неповні корпоративні права. Під повними корпоративними правами вчений розуміє певну сукупність майнових та організаційних повноважень, тоді як неповні права – це права, що реалізуються лише в окремих сферах (наприклад, у сфері отримання прибутку) [12, с. 260].

Встановлення змісту корпоративних прав залежить від підстав їх набуття та припинення. Залежно від юридичної природи обставин справ набуття корпоративних прав, на думку І. Б. Саракун, може бути первісним (тим, що залежить безпосе-

редньо від волі учасників господарського товариства), та вторинним (чи похідним), що залежить від додаткового субординаційного суб'єкта господарсько-правових відносин чи додаткової нормативної підстави (яким може бути додатковий договір, зокрема) [13, с. 7].

Отже, за загальним правилом корпоративні права виникають з моменту державної реєстрації суб'єкта господарювання у встановленому чинним законодавством порядку.

З моменту державної реєстрації господарське товариство набуває корпоративних прав із емісії цінних паперів. Подібний нормативний підхід передбачений згідно із законодавством Федеративної Республіки Німеччини [14]. Момент набуття корпоративних прав відповідно до законодавства Республіки Естонії пов'язується із моментом заповнення відомостей до комерційного реєстру та має бути припинено із моменту виключення з реєстру [15].

Отже, загальновизнаною практикою є законодавче закріплення набуття корпоративних прав для суб'єкта господарювання із моменту його державної реєстрації, що означає внесення відомостей до відповідного державного реєстру, та припиняється із моменту відображення у реєстрі інформації про припинення діяльності такої юридичної особи.

Припинення суб'єкта господарювання, а отже і підставами припинення корпоративних прав є: смерть фізичної особи-підприємця; досягнення функціональної мети, задля реалізації якої створювалось об'єднання підприємств; визнання суб'єкта господарювання банкрутом; ухвалення розпорядчого акту, що спрямовується на припинення діяльності юридичної особи та інші підстави. При цьому звичайно не варто порівнювати та ототожнювати смерть фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності із виникненням обставин, що спричиняють припинення (ліквідацію чи реорганізацію) юридичної особи як суб'єкта господарської діяльності.

Ліквідація суб'єкта господарювання може здійснюватися за добровільною заявою особи. Обґрунтуванням заяви може бути досягнення функціональної мети діяльності підприємства, або у зв'язку із закінченням строку, на який створювався

суб'єкт, трансформація економічного спрямування діяльності особи тощо [16, с. 117].

Ряд підстав припинення діяльності суб'єкта господарювання передбачається згідно із спеціальним законодавством. Зокрема, відповідно до статті 114 Цивільного кодексу України підставами припинення акціонерного товариства визначаються: рішення загальних зборів акціонерів; застосування процедури банкрутства відповідно до чинного законодавства. Порядок ліквідації акціонерних товариств регулюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Крім того, якщо акціонерне товариство є банківською установою, то відкликання для нього банківської ліцензії у випадках, передбачених положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність», є підставами для припинення його діяльності [17]. Так само як для страхових компаній встановлюється як підстава ліквідації: по-перше, невиконання зобов'язань перед страхувальником; по-друге, недотримання вимог щодо формування статутного фонду особи (Закон України «Про страхування» [18]).

Таким чином, підстави ліквідації суб'єкта господарювання можуть бути обумовлені як наявністю власного волевиявлення особи, так і дією зовнішніх факторів (рішення суду чи іншого уповноваженого органу державної влади; недотримання вимог по формуванню статутного капіталу; невиконання чи неналежне виконання зобов'язань перед кредитором чи кредиторами тощо).

Ухвалення рішення про ліквідацію особи здійснюється процедура ліквідації майна, що в тому числі передбачає задоволення вимог кредиторів, а також припинення дії корпоративних прав учасників товариства. Дещо відмінним є нормативний підхід до визначення юридичних наслідків для здійснення корпоративних прав у разі реорганізації юридичної особи. У разі, якщо відбувається такі процедури, як злиття, об'єднання підприємств, то по суті корпоративні права продовжують здійснюватися учасниками ново створених суб'єктів, чи суб'єктів, до яких було приєднано товариство, що свідчить про універсальність правонаступництва як характерної особливості припинення діяльності юридичної особи [19].

В умовах воєнного стану здійснення корпоративних прав вимагає додаткового нормативно-правового забезпечення. Актуальними є питання нормативного забезпечення процедури поширення відомостей про носіїв корпоративних прав, доступу до відповідного реєстру та звітної документації. Із зазначеною метою було розроблено та прийнято ряд законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: 1) Закон України від 27 липня 2022 року № 2463-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» [20]; 2) Закон України від «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [21]; 3) Про затвердження Порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду у період дії воєнного стану [22] та ін..

До основних нововведень є створення умов для дистанційного проведення загальних зборів учасників господарських товариств, що допускає дистанційне заповнення бюлетенів учасниками загальних зборів і надсилання бюлетенів до особи, яка скликає загальні збори, через депозитарну систему України. Умови воєнного стану обумовили необхідність розвитку процесів диджиталізації суспільних відносин в цілому, і зокрема, у сфері здійснення корпоративних прав. Зокрема, створюються умови для здійснення кваліфікованого електронного підпису учасників корпоративного фонду. Також створюються можливості щодо забезпечення проведення загальних зборів учасників корпоративного фонду товариств, що розташовані на тимчасово окупованих територіях. Так, допускається проведення таких загальних зборів акціонерів акціонерних товариств впродовж 90 днів після завершення дії воєнного стану. Однією із ключових особливостей здійснення корпоративних прав в умовах воєнного стану є обмеження права управління, що може бути застосовано до учасників корпоративного фонду. Так само допустимим є обмеження права на отримання дивідендів, однак при цьому від органів управління господарським

товариством вимагається створення умов для забезпечення наступництва корпоративних прав, що може бути в тому числі запроваджено шляхом заборони відчуження акцій юридичної особи.

Головним пріоритетом при здійсненні корпоративних прав в умовах воєнного стану має бути визнано передусім питання безпеки учасників господарського товариства, а також встановлення та запровадження механізмів вирішення проблем кадрового забезпечення потреб виробництва та потреб регіону із його відновлення.

Висновок. Таким чином, корпоративні права мають у своєму змістовному функ-

ціональному призначенні забезпечити реалізацію здійснення майнових та організаційних аспектів управління діяльністю господарського товариства. Моментом набуття та припинення корпоративних прав за загальновизнаною практикою є момент державної реєстрації юридичної особи із відповідним внесенням змін до державного реєстру. В умовах воєнного стану забезпечення здійснення корпоративних прав спрямовується не лише на досягнення ефективності управління діяльністю господарського товариства, але і створення умов для безпеки учасників юридичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. Монографія. К. : Атіка, 2003. 352 с.
2. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми : дис. ... докт. юр. наук : 12.00.04. Київ, 2016. 474 с.
3. Погрібний Д.І. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій. *Право та інновації*. 2015. № 1. С. 75–79
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20140101/print> (редакція від 15.12.2006 року)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Закон України від 15 грудня 2006 року № 483-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20140101#n1247>
6. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2004 р. № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-2004-п/ed20120808/find?text=%CA%E0%EF%E0%F2%E8%E2%ED%B3+%EF%F0%E0%E2%E0+%E4%E5%F0%E6%E0%E2%E8#Text>
7. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
8. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 року № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
9. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text>
10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
11. Сороченко А.В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект : дис. ... к.ю.н. : 12.00.04. К., 2015. 204 с.
12. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К., Істина, 2008. 720 с.
13. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств : автореферат дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 20 с.
14. German Stock Corporation Act. Aktiengesetz URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/-/media/files/nrf/nrfweb/imported/german-stock-corporation-act.pdf>
15. Estonian Commercial Code passed 15.02.1995 URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504042014002/consolide>
16. Господарське право : підручник. 4-е вид., переробл. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2009. 640 с.
17. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

18. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text>

19. Директива 2011/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 05.04.2011 «Про злиття відкритих акціонерних товариств з обмеженою відповідальністю». URL: www.minjust.gov.ua/file/32608

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні: Закон України від 27 липня 2022 року № 2463-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2463-20#Text>

21. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 3 березня 2022 року № 2115-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

22. Про затвердження Порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду у період дії воєнного стану : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 06.07.2023 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0754863-23#n6>